Received: 2024-08-07 **Revised:** 2024-12-07 **Accepted:** 2024-12-10

รูปแบบศาสตร์แห่งการตีความเชิงปรัชญาในคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถา
Philosophical Interpretation in Dhammapada-aṭṭhatthkathā

สุรชัย พุดชู
แม่ชีเนตรนภา สุทธิรัตน์, อริสา สายศรีโกศล
Surachai Phutchu
Meachee Netnapha Sutthirat, Arisa Saisrikosol
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
Mahamakut Buddhist University
Corresponding Author, Email: sura_chai_1981@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีศาสตร์แห่งการตีความทั่วไป 2) เพื่อพัฒนาศาสตร์แห่งการตีความเชิงปรัชญาในคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถา 3) เพื่อนำเสนอรูปแบบศาสตร์แห่งการตีความเชิงปรัชญาในคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถา เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยการศึกษาเอกสารจากพระไตรปิฎก อรรถกถา วรรณกรรมและบทความที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดศาสตร์แห่งการตีความ จากนั้น วิเคราะห์เนื้อหาด้วยการจำแนกประเภทของข้อมูลและวิเคราะห์เชิงพรรณนาปรากฏการณ์ที่ปรากฏในคัมภีร์

ผลการวิจัยพบว่า 1. การศึกษาแนวคิดและทฤษฎีศาสตร์แห่งการตีความ โดยแนวคิดศาสตร์แห่งการตีความทางตะวันตกมีลักษณะเป็นแนวคิดทางเทววิทยา ปรัชญาสังคม และอัตถิภาวนิยม ส่วนทฤษฎีศาสตร์แห่งการตีความเป็นการตีความทางศาสนาและการตีความสากล สำหรับแนวคิดศาสตร์แห่งการตีความในพุทธปรัชญาจำแนกเป็นแบบจำกัดความ ขยายความ อธิบายความ และวินิจฉัยความ ส่วนทฤษฎีศาสตร์แห่งการตีความเป็นทฤษฎีปฏิสัมพัทธนิยม 2. การพัฒนาศาสตร์แห่งการตีความเชิงปรัชญาพบแนวคิดหลัก คือ 1) การตีความแบบพุทธภาษิต ดังปรากฏในเรื่องธัมมิกอุบาสก 2) การตีความแบบเนตติปกรณ์ ดังปรากฏในเรื่องพราหมณ์ชื่อจูเฬกสาฎก 3. การนำเสนอรูปแบบศาสตร์แห่งการตีความเชิงปรัชญาที่สำคัญ คือ 1) การตีความแบบพุทธภาษิต ซึ่งมีฐานคิดแบบ ดี ดคอนเซ็ปต์ 2) การตีความแบบเนตติปกรณ์ โดยเฉพาะตามหลักของหาระ 16 ในข้อเทสนาหาระและวิจยหาระ องค์ความรู้จากการวิจัย คือ การได้รูปแบบการตีความ 1) แบบพุทธภาษิตที่มีลักษณะแบบหัวก้าวหน้า-ตีความตามบริบท-มีฐานคิดแบบ

ดี ดคอนเซ็ปต์ -ตีความเชิงบุคลาธิษฐาน 2) แบบเนตติปกรณ์ที่เน้นอนุรักษนิยม-ตีความตามตัวบท-มีฐานคิดตามหลักอริยสัจ-ตีความเชิงธรรมาธิษฐาน

คำสำคัญ : ศาสตร์แห่งการตีความ, อรรถปริวรรตศาสตร์, ธัมมปทัฏฐกถา

Abstract

This research article aims to study the general concepts and theories of interpretation, to develop the philosophical interpretation in the Dhammapada-aṭṭhatthkathā, and to present the model of philosophical interpretation in the Dhammapada-aṭṭhatthkathā. There is a qualitative research. The data are collected from the Tipitaka, commentary, literatures, and articles related to the concepts of interpretation. After collected the data, there are performed by typological analysis and descriptive analysis of phenomena appearing in the scriptures.

The research results are as follows: 1) the study of concepts and theories of interpretation: concepts of interpretation in the West consist of theology, social philosophy, and existentialism. For the theories of interpretation consist of religious hermeneutics and general hermeneutics. The concepts of interpretation in Theravada Buddhist philosophy are classified in the following: definition, expansion, explanation, decision. For the theories of interpretation in Buddhist philosophy, there are an interactionism. 2) The development of philosophical interpretation is found into two important concepts: (1) concept of interpretation as Buddha's proverb (Buddhabhāsita) appeared in story of Dhammika-Upāsaka and (2) concept of interpretation as Buddhist guideline text (Nettipakaraṇa) appeared in story of the Brahmin named Jūṇekasāṭaka. 3) The presentation of the philosophical interpretative model is found that (1) interpretation as Buddha's proverb (Buddhabhāsita) based on DEED Concept and (2) interpretation as Buddhist guideline text (Nettipakaraṇa), especially in accordance with principles of Desanāhāra and Vijayahāra, both of Hāravibhaṅgavāra mode. The body of knowledge is (1) the interpretation as Buddha's proverb (Buddhabhāsita) which emphasized on progression, context,

the DEED Concept, and exposition in terms of persons, and (2) the interpretation as Buddhist guideline text (Nettipakaraṇa) which emphasized on conservatism, text, the Noble Truths, and exposition in terms of ideas.

Keywords : Interpretation, Hermeneutics, Dhammapada-atthkatha

บทนำ

พุทธปรัชญามีหลักการที่สามารถปฏิบัติได้จริงในวิถีชีวิตประจำวัน แต่หลักบางประการเข้าใจยาก แม้จะมีลักษณะเป็นอกาลิโก คือ การประยุกต์ใช้ได้ในทุกบริบทของสังคมโดยไม่ขึ้นอยู่กับยุคสมัยใดยุคสมัยหนึ่งก็ตาม และมีหลักธรรมที่จำแนกเป็นโลกิยธรรมและโลกุตรธรรมเพื่อให้เหมาะกับผู้ปฏิบัติตาม อย่างไรก็ตาม ทั้งโลกิยธรรมและโลกุตรธรรมล้วนมีความลึกซึ้งในตัว การนำไปประยุกต์ใช้จึงค่อนข้างยากสำหรับผู้คนในสังคมปัจจุบัน การตีความหลักธรรมเพื่อให้เข้ากับวิถีชีวิตของชาวบ้านในยุคนี้จึงเป็นสิ่งสำคัญ กระนั้น การตีความดังกล่าวต้องอาศัยรูปแบบของการตีความในคัมภีร์ทางพุทธปรัชญาเพื่อเป็นแนวทางตัวอย่างในการนำไปใช้จริง ในที่นี้ ขอยกตัวอย่างคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถาที่เป็นการตีความคำสอนในพระไตรปิฎกที่เป็นนามธรรมในรูปของคาถาให้เป็นรูปธรรมในลักษณะของร้อยแก้ว

การศึกษาครั้งนี้จึงเลือกคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถาเพราะเป็นข้อมูลปฐมภูมิประเภทอรรถกถา ประพันธ์โดยพระพุทธโฆสะ ชาวอินเดีย ในพุทธศตวรรษที่ 10 ผลงานของท่านเป็นที่ยอมรับในวงนักวิชาการฝ่ายเถรวาท สำหรับคณะสงฆ์ไทยได้นำคัมภีร์ของท่านมาเป็นหลักสูตรในการเรียนภาษาบาลีตั้งแต่สมัยโบราณ ดังจะเห็นในสมัยพ่อขุนรามคำแหงซึ่งมีการศึกษาพระไตรปิฎกที่เรียกว่า การศึกษาพระปริยัติธรรม แบ่งเป็น 3 ตอน คือ ตอนต้นศึกษาพระสุตตันตปิฎก ตอนกลางศึกษาพระวินัยปิฎก ตอนปลายศึกษาพระอภิธรรมปิฎก ในสมัยกรุงศรีอยุธยาการศึกษาคณะสงฆ์ปรากฏเด่นชัดในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยกำหนดการศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นหลักสูตร 3 ชั้น (สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ เล่มที่ 39, ม.ป.ป.) คือ 1. บาเรียนตรี 2. บาเรียนโท 3. บาเรียนเอก ปัจจุบันการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยมีวิวัฒนาการตามยุคสมัย โดยเฉพาะคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถาที่ได้ปรับเปลี่ยนเป็นตำราเรียนหลายชั้น (คนึงนิตย์ จันทบุตร, 2543: 15) แต่การศึกษาคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถายังเป็นการศึกษาเชิงภาษาศาสตร์และปริวรรตภาษาที่เป็นการแปลคำต่อคำหรือประโยคต่อประโยคให้ตรงกับต้นฉบับเดิมมากกว่าการตีความตัวบท ปัจจุบันคณะสงฆ์ได้จัดระบบการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย การศึกษาคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถาจึงถูกค้นคว้า

วิจัยไปด้วย เช่น การศึกษาของพระมหาสาคร วรธมฺโมภาโส (2560) เรื่องหลักกรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถาที่แสดงคุณค่าของจริยศาสตร์ของกฎแห่งกรรม 2 ประเด็น คือ จริยศาสตร์ต่อครอบครัวและจริยศาสตร์กฎแห่งกรรมต่อสังคม งานวิจัยของพระประยูร จีนา (2546) เรื่องการแนะแนวของพระพุทธเจ้าในอรรถกถาธรรมบทพบประเด็นที่น่าสนใจ คือ ประเภทของการแนะแนว เช่น การแนะแนวการศึกษา การแนะแนวอาชีพ การแนะแนวเพื่อไปสู่สุคติ พระมหาอุดร เกตุทอง (2547) ได้วิจัยเกี่ยวกับอุปมาอุปไมยในพระธรรมบทพบว่า สำนวนไทยมีความสัมพันธ์กับคาถาธรรมบทในแง่ของการสร้างภูมิปัญญาในวิถีไทยและภูมิปัญญาทางภาษา พระมหาสิทธิทัศน์ สนเทียนวัด และเปรมวิทย์ วิวัฒนเศรษฐ์ (2564) ได้ศึกษาวิธีการนำเสนอเนื้อหาธรรมบทในพระธัมมปทัฏฐกถาแปลที่มี 4 ขั้นตอน คือ เหตุแสดงธรรมเทศนา ยกนิทานมาสาธก สรุปเป็นพระคาถาและอธิบายความ และจบท้ายด้วยอานิสงส์การฟังธรรม อภิญวัฒน์ โพธิ์สาน (2561) ได้ศึกษาแนวคิดคู่ตรงข้ามในยมกวรรคแห่งอรรถกถาธรรมบทพบว่า แนวคิดคู่ตรงข้ามเป็นจริยศาสตร์เชิงปฏิบัติแบบวิภัชวาทและทางสายกลาง ขณะที่งานวิจัยของสำเนียง เลื่อมใส (2545) เรื่องการไขความในอรรถกถาธรรมบทพบว่า ทุกเรื่องในอรรถกถาธรรมบทประกอบด้วยอารัมภบท วัตถุ กถา คาถา เวยยากรณะ สโมธาน ส่วนเกศนี นุชทองม่วง (2556) ได้ศึกษาอรรถกถาธรรมบทในแง่วรรณกรรมคำสอนพบว่า การเล่าเรื่องในอรรถกถาธรรมบทแบ่งเป็น 4 กลุ่ม คือ เรื่องเล่าของนักบวช เรื่องเล่าของอุบาสกอุบาสิกา เรื่องเล่าบุคคลภายนอก เรื่องเล่าของพระพุทธเจ้า จากงานวิจัยเหล่านี้ทำให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับการวิเคราะห์คัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถาในด้านวรรณกรรมไวยากรณ์ภาษา และแม้จะมีงานวิจัยในเชิงปรัชญาอยู่บ้าง แต่ก็ไม่ได้วิเคราะห์ในศาสตร์แห่งการตีความที่เป็นแนวคิดปรัชญาหลังนวยุค ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงเห็นว่า การนำศาสตร์แห่งการตีความมาเป็นทฤษฎีในการวิเคราะห์จะทำให้เห็นมุมมองของคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถาอีกมิติหนึ่ง โดยทฤษฎีหลักที่จะนำมาใช้ในการวิจัยนี้ คือ ทฤษฎีอุปายโกศลวิธี อันเป็นวิธีการสอนอย่างชาญฉลาด ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาหลักการสอนที่ปรากฏในคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถาว่า มีรูปแบบใดบ้าง

จากการเก็บข้อมูลเบื้องต้นดังกล่าวพบว่า คัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถาเป็นวรรณกรรมเรื่องเล่าที่ถ่ายถอดหลักธรรมผ่านตัวละคร จากแนวคิดธรรมาธิษฐานให้เป็นบุคลาธิษฐานที่มีรสของวรรณคดีทางศาสนาโดยเฉพาะ นั่นคือ วิมุติรส อย่างไรก็ตาม รูปแบบที่ปรากฏในคัมภีร์นี้ต้องศึกษาอย่างละเอียด ด้วยเหตุนี้ คณะผู้วิจัยจึงสนใจและตั้งปัญหาในการวิจัยว่า ลักษณะการตีความในคัมภีร์นี้มีแนวคิดพื้นฐานการตีความเป็นอย่างไร และด้วยประสบการณ์การสอนภาษาบาลีและการวิจัยมาอย่างต่อเนื่อง จึงเลือกวิจัยคัมภีร์นี้เพื่อให้เกิดผลผลิตที่เป็นองค์ความรู้ คือ ความเข้าใจในศาสตร์แห่งการตีความ การได้นวัตกรรมเชิงกระบวนการที่เป็นรูปแบบของศาสตร์แห่งการตีความเชิงปรัชญาในคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถา รวมถึงผลงานทางวิชาการที่เป็นประโยชน์ต่อ

การเรียนภาษาบาลีและรายวิชาเกี่ยวกับการตีความเชิงพุทธในระดับมหาวิทยาลัย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีศาสตร์แห่งการตีความทั่วไป
2. เพื่อพัฒนาศาสตร์แห่งการตีความเชิงปรัชญาในคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถา
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบศาสตร์แห่งการตีความเชิงปรัชญาในคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถา

ระเบียบวิธีวิจัย

1. แบบแผนการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) ตามกระบวนการศึกษาด้านมนุษยศาสตร์ โดยใช้วิธีวิภาษวิธี (Dialectic Method) คือ การวิเคราะห์เนื้อหาหรือข้อความอย่างละเอียด และวิธีหาเหตุผลด้วยวิจารณญาณ (Discursive Method) ภายใต้การวิเคราะห์ (Analytic Approach) วิจักษ์หรือการประเมินค่า (Appreciative Approach) และวิธานหรือการนำไปประยุกต์ใช้ (Applicative Approach) ในการต่อยอดความรู้ในการศึกษาภาษาบาลีและศาสตร์แห่งการตีความในมหาวิทยาลัย งานวิจัยนี้ได้รับเอกสารรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการทำวิจัยในคน จากคณะกรรมการจริยธรรมการทำวิจัยในคน มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เลขที่ จว. 213/2565 ลงวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2566

2. วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้พิจารณาขอบเขตด้านเนื้อหา 2 ชั้น คือ 1) เอกสารชั้นต้นหรือข้อมูลปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกและอรรถกถา สำหรับพระไตรปิฎกคณะผู้วิจัยค้นคว้าจากพระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย โดยเฉพาะคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เล่ม 1-4 (เล่มที่ 40-43) และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ส่วนคัมภีร์อรรถกถาได้ค้นคว้าจากคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถา 2) เอกสารชั้นรองหรือข้อมูลทุติยภูมิ คือ งานวิจัย หนังสือ ตำรา บทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์คัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถา สำหรับการเลือกศึกษาคัมภีร์นี้เพราะคณะผู้วิจัยพิจารณาเห็นความสำคัญที่ตรงกับเกณฑ์ในการคัดเลือกเอกสารตามแนวคิดของสกอตต์ (Scott, 1990: 1-2) ดังต่อไปนี้

1) ความจริง (Authenticity) คือ การเลือกเอกสารที่อยู่ในช่วงเวลาและบริบททางสังคมที่น่าเชื่อถือ คณะผู้วิจัยเลือกคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถาเพราะเป็นคัมภีร์ที่น่าสนใจ ประพันธ์

โดยพระพุทธโฆสะ ผู้เชี่ยวชาญในการอธิบายความ แปลความและตีความคำสอน มีความรู้ด้านวัฒนธรรม ประเพณีอินเดียและศรีลังกาเป็นอย่างดี

2) ความถูกต้องน่าเชื่อถือ (Credibility) คือ ข้อมูลที่มีความแม่นยำ คลาดเคลื่อนน้อย คัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถาเป็นวรรณกรรมที่มีความสำคัญเล่มหนึ่งที่มีความน่าเชื่อถือ ซึ่งคณะสงฆ์ในฝ่ายเถรวาทให้การยอมรับ โดยเฉพาะคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบันใช้เป็นหลักสูตรในการศึกษาภาษาบาลีชั้นประโยค 1-2 ถึงประโยค ป.ธ. 6

3) การเป็นตัวแทน (Representativeness) คือ การเป็นเอกสารที่สื่อถึงความสำคัญ 2 ลักษณะ ได้แก่ 1) การเป็นตัวแทนของคัมภีร์เอกสารในประเภทเดียวกัน เพราะมีความโดดเด่นในการอธิบายความและตีความคำสอนจากธรรมาธิษฐานให้เป็นบุคลาธิษฐาน 2) การเป็นตัวแทนของประชากร/ข้อมูลที่มีการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ เช่น โครงสร้างทางไวยากรณ์ สำนวนภาษา หลักปรัชญา หลักธรรมวินัย

4) ความหมาย (Meaning) คือ การมีใจความที่ชัดเจนและเข้าใจง่าย รูปแบบของคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถาได้วางโครงเรื่องที่ชัดเจน เช่น อารัมภคาถา การเดินเรื่อง ปัจฉิมคาถา และการแก้อรรถ ซึ่งทำให้เข้าใจง่าย น่าติดตาม จึงเหมาะสำหรับการศึกษาในชั้นแรกของหลักสูตรการศึกษาคณะสงฆ์ไทย

สำหรับเรื่องในคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถาที่คณะผู้วิจัยนำมาศึกษาเป็นกรณีตัวอย่างมี 2 เรื่อง คือ 1) ธัมมิกอุบาสก 2) พราหมณ์ชื่อจูเฬกสาฎก เพราะพิจารณาเห็นว่า เป็นเรื่องราวที่สั้น มีใจความรัดกุม อ่านเข้าใจง่าย ซึ่งสามารถเป็นตัวแทนของเรื่องราวทั้งหมดในคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถาที่นำไปสู่การวิเคราะห์ได้เป็นอย่างดี

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลตามประเภทของการวิจัยเชิงคุณภาพ 2 ประเภท ดังต่อไปนี้

1) การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ด้วยการบรรยายเนื้อหาโดยใช้วิธีการเชิงปริมาณอย่างเป็นระบบและเน้นความเป็นวัตถุวิสัยของข้อมูลเกี่ยวกับศาสตร์แห่งการตีความที่ปรากฏในข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ ทั้งนี้ เพื่อทราบบริบทของเนื้อหา การกำหนดประเด็นที่ศึกษา การจำแนกชนิดหรือประเภทของกลุ่มข้อมูล (Typological Analysis) เช่น การจัดกลุ่มของเนื้อหา ตัวละคร หลักธรรมว่า ปรากฏในเรื่องใด จำนวนเท่าไร โดยข้อมูลที่ได้สามารถวิเคราะห์ในระดับจุลภาค คือ การวิเคราะห์จำนวนของคำหลัก (Domain Analysis) เช่น คำว่า จิต เปรต พระอรหันต์ และระดับมหภาค คือ การวิเคราะห์เหตุการณ์หรือเรื่องราวต่าง ๆ ในคัมภีร์โดยยึดกรอบทฤษฎีศาสตร์แห่งการตีความว่า ตรงกับทฤษฎีใดบ้าง

2) การวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) ด้วยการพรรณนาปรากฏการณ์ที่ปรากฏในคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถา โดยการเปรียบเทียบข้อมูลที่เกิดขึ้น (Constant Comparison) ที่ได้รวบรวมไว้แล้ว ด้วยการสังเกตและวิเคราะห์ความหมายของหลักธรรม เค้าโครงของเรื่องราว เงื่อนไข สภาพแวดล้อม สถานที่เกิดเหตุ ความสัมพันธ์กันระหว่างเนื้อหา เป็นต้น ว่าตรงกับทฤษฎีศาสตร์แห่งการตีความใดบ้าง จากนั้น อธิบายสิ่งที่ค้นพบจากคัมภีร์เพื่อนำเสนอสิ่งที่ค้นพบที่เป็นรูปแบบศาสตร์แห่งการตีความในคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถาต่อไป

ผลการวิจัย

1. การศึกษาแนวคิดและทฤษฎีศาสตร์แห่งการตีความทั่วไป

1.1 แนวคิดศาสตร์แห่งการตีความทางตะวันตกจำแนกไว้ 3 ลักษณะ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2532: 47) คือ 1) แนวคิดทางเทววิทยา เป็นแนวคิดเกี่ยวกับการอธิบายเรื่องราวที่ปรากฏในคัมภีร์ไบเบิล เช่น การตีความของชไลเออร์มาเคอร์ 2) แนวคิดทางปรัชญาสังคม เป็นการตีความเกี่ยวกับพฤติกรรมมนุษย์ 3) แนวคิดทางอัตถิภาวนิยม เป็นแนวคิดที่ค้นหาจุดหมายอันแท้จริงของมนุษย์ เช่น การตีความของกาดาเมอร์ ส่วนทฤษฎีศาสตร์แห่งการตีความทางตะวันตกตามทัศนะของริเกอร์สรุปได้ 2 ประเภท (พนารัตน์ จันทร์สิทธิเวช, 2559: 38; Seebohm, 2004: 6-7) คือ 1) การตีความทางศาสนา ด้วยจารีตของศาสนาเทวนิยมและเป็นกลุ่มที่นิยมภาวะเหนือธรรมชาติ โดยเน้นการตีความเนื้อหาในคัมภีร์หรือบทบัญญัติของศาสนา อันมีลักษณะคล้ายการตีความแบบวิธีการหรือระเบียบแบบแผน 2) การตีความสากล เป็นการตีความที่ชไลเออมาเคอร์เสนอไว้ตามวิธีวิทยาในการตีความและเป็นพื้นฐานในการตีความตัวบททุกประเภท อันมีลักษณะคล้ายการตีความแบบวิธีวิทยาหรือระเบียบวิธี

1.2 แนวคิดศาสตร์แห่งการตีความทางตะวันออก ในที่นี้ คือ พุทธปรัชญาเถรวาท ที่มองว่า การตีความเป็นกระบวนการในการทำความเข้าใจเจตนารมณ์ของผู้แสดงให้ประจักษ์แล้วกำหนดความหมายที่แท้จริงของข้อความตามที่ผู้ตีความจะเข้าใจ จำแนกเป็น 4 รูปแบบ คือ 1) แบบจำกัดความ ด้วยการกำหนดความหมายของคำศัพท์ 2) แบบขยายความ ด้วยการขยายประเด็นที่ได้จำกัดความไว้แล้ว 3) แบบอธิบายความ ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาอย่างมีเหตุผล 4) แบบวินิจฉัยความ ด้วยการตัดสินชี้ขาดข้อธรรม ส่วนทฤษฎีศาสตร์แห่งการตีความในพุทธปรัชญาเป็นทฤษฎีบูรณาการ (Integrationism) ที่เรียกว่า ปฏิสัมพัทธนิยม (Interactionism) เพราะผสานระหว่างทฤษฎีปิดกั้น (Exclusivism) กับทฤษฎีเหมารวม (Inclusivism) โดยทฤษฎีปิดกั้นมุ่งวิธีการและเป้าหมายตามที่กลุ่มยึดถือ จำแนกเป็น 2 กลุ่มย่อย คือ 1. อธิบายนิยม (Explana-

tionism) เป็นกลุ่มอนุรักษนิยมอย่างเถรวาท 2. ตีความนิยม (Interpretationism) เป็นกลุ่มหัวสมัยใหม่อย่างมหายาน ส่วนทฤษฎีเหมารวมเป็นกลุ่มประนีประนอมระหว่างทฤษฎีปิดกั้นทั้งสองฝ่าย นอกจากนี้ ทฤษฎีการตีความในพุทธปรัชญาเถรวาทจำแนกเป็น 12 ทฤษฎีย่อย เช่น การตีความแบบกุศโลบาย การตีความด้วยวิธีอุทาหรณ์ การตีความแบบนิทานธรรม

2. การพัฒนาศาสตร์แห่งการตีความเชิงปรัชญาในคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถา

2.1 การพัฒนาศาสตร์แห่งการตีความแบบพุทธภาษิต เป็นการพัฒนาแนวคิดที่พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ได้เสนอไว้ ผนวกกับทฤษฎีการตีความของกีรติ บุญเจือ และวีรชาติ นิ่มอนงค์ แนวคิดการตีความแบบพุทธภาษิตจึงเป็นลักษณะบูรณาการร่วมกับทฤษฎีการตีความอื่น ดังจะเห็นตัวอย่างในเรื่องธัมมิกอุบาสกที่ปรากฏแนวคิดทั้ง 4 ประการ คือ (1) การจำกัดความ เป็นการให้ความหมายของคำศัพท์เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง (2) การขยายความ เป็นการขยายเนื้อหาเชิงนามธรรมให้เป็นรูปธรรมตามหลักการเขียนเรื่องสั้น/นวนิยายเพื่อให้เกิดความชัดเจนตามลักษณะของนิทานเรื่องเล่า (3) การอธิบายความ เป็นการวิเคราะห์รายละเอียดของเนื้อเรื่อง (4) การวินิจฉัยความ เป็นการตัดสินผลการกระทำของตัวละครที่ปรากฏในท้องเรื่องด้วยการสรุปเป็นคาถา

2.2 การพัฒนาศาสตร์แห่งการตีความแบบเนตติปกรณ์ อันเป็นคัมภีร์ที่แนะแนวการทำความเข้าใจพุทธพจน์เพื่อให้เห็นทฤษฎีการตีความแบบกุศโลบาย ทฤษฎีการตีความแบบวิธีอุทาหรณ์และทฤษฎีการตีความแบบนิทานธรรมให้มีความชัดเจนขึ้น โครงสร้างของคัมภีร์เนตติปกรณ์ที่นำมาพัฒนาให้เห็นศาสตร์แห่งการตีความ ก็คือ หาระ 16 โดยได้นำตัวอย่างเรื่องพราหมณ์ชื่อจูเฬกสาฎกมาวิเคราะห์ร่วม อันทำให้เห็นเรื่องราวอย่างละเอียด ทั้งในแง่ใจความหลักที่เกี่ยวกับหลักธรรม (เทสนาหาระ) แนวทางการจำแนกข้อความ (วิจยหาระ) เป็นต้น

3. การนำเสนอรูปแบบศาสตร์แห่งการตีความเชิงปรัชญาในคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถา

สำหรับรูปแบบศาสตร์แห่งการตีความเชิงปรัชญาที่ค้นพบในการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยขอนำเสนอ 2 รูปแบบ ดังนี้

3.1 การตีความแบบพุทธภาษิต (Interpretation as Buddha’s Proverb) เป็นการตีความพุทธพจน์ตามหลักแนวคิดทั้ง 4 ซึ่งคณะผู้วิจัยขอเรียกว่า DEED Concept (ดีดคอนเซ็ปต์) ประกอบด้วยคำย่อของคำต่อไปนี้ (1) การจำกัดความ (Definition; D) (2) การขยายความ (Expansion; E) (3) การอธิบายความ (Explanation; E) (4) การวินิจฉัยความ (Decision; D) ดังตัวอย่างในเรื่องธัมมิกอุบาสกที่พบส่วนประกอบของเรื่อง 3 ส่วน ซึ่งสัมพันธ์กับรูปแบบ DEEP Concept ดังนี้ (1) บทนำ เป็นแนวคิดการจำกัดความ (D) ที่เรียกว่า อารัมภกถา (2) เนื้อเรื่อง เป็นแนวคิดขยายความ (E) ที่เป็นส่วนท้องเรื่องที่เรียกว่า วัตถุกถา ประกอบด้วยแก่น

เรื่อง (เพื่ออะไร) โครงเรื่อง (อย่างไร) ตัวละคร (ใคร) บทสนทนา (คิด-พูด-ทำอะไร) ฉาก (ที่ไหน) บรรยากาศ (รู้สึกอย่างไร) (3) บทสรุป เป็นแนวคิดอธิบายความ (E) และวินิจฉัยความ (D) ที่เรียกว่า คาถา, เวยยากรณะ, สโมธาน ดังภาพต่อไปนี้

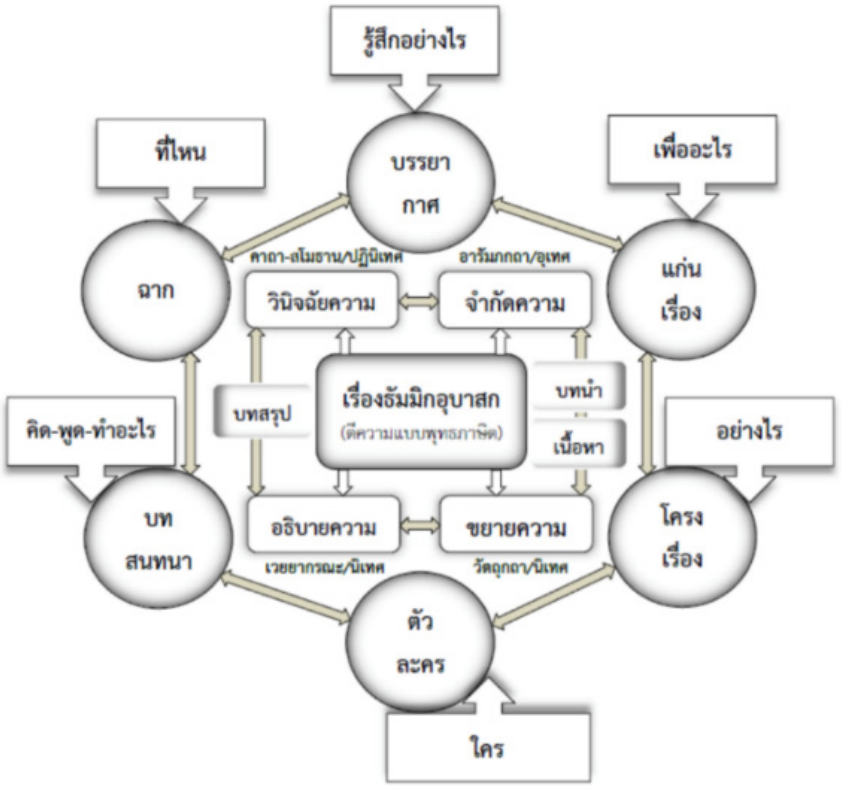

ภาพที่ 1 กรอบการตีความแบบพุทธภาษิตในคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถาเรื่องธัมมิกอุบาสก

3.2 การตีความแบบเนตติปกรณ์ (Interpretation as Buddhist Guideline Text) เป็นการตีความที่จำแนกตามเนื้อหาของคัมภีร์เนตติปกรณ์ 4 วาระ คือ 1) สังคหวาระ 2) อุทเทสวาระ 3) นิทเทสวาระ 4) ปฏินิทเทสวาระ ทั้ง 4 วาระนี้เป็นแนวคิดพื้นฐานที่ปรากฏในส่วนประกอบในคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถาทั้ง 5 (อารัมภกถา วัตถุกถา คาถา เวยยากรณะ สโมธาน) โดยเฉพาะในปฏินิทเทสวาระที่ว่าด้วยหาระ 16 อันเป็นการตีความที่น่าสนใจ ดังตัวอย่างในข้อเทสนาหาระและข้อวิจยหาระดังต่อไปนี้

ข้อที่ 1 ข้อเทสนาหาระ เป็นหลักการตีความที่ประกอบด้วยใจความหลัก 6 ข้อ คือ อัสสาทะ อาทีนวะ นิสสรณะ ผละ อุปายะ อาณัตติ ดังเรื่องพราหมณ์ชื่อจูเฬกสาฎกที่สามารถสรุป

เรื่องราวลงในใจความหลักทั้ง 6 และหลักอริยสัจ ดังภาพที่ 2 ต่อไปนี้

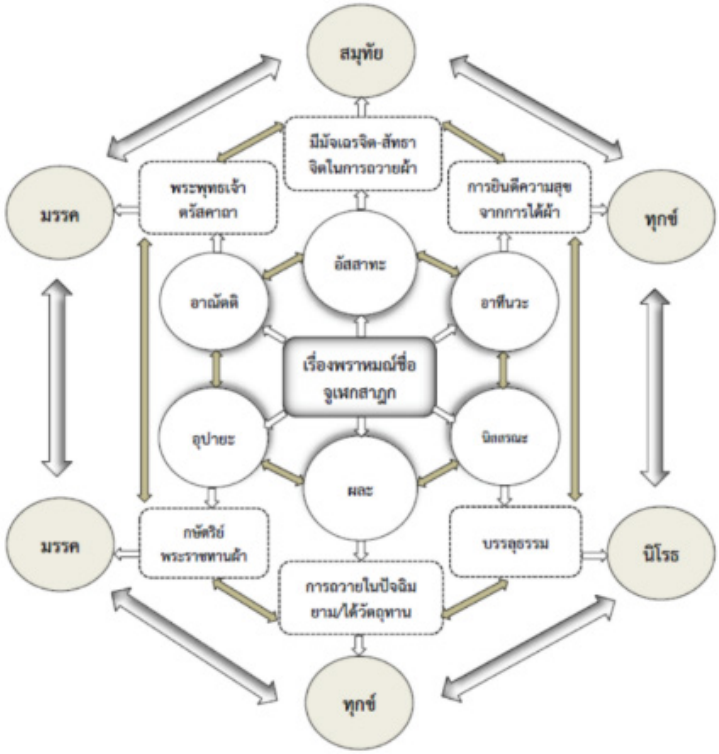

ภาพที่ 2 กรอบการตีความแบบเนตติปกรณ์ว่าด้วยเทสนาหาระ

ในเรื่องพราหมณ์ชื่อจูเฬกสาฏกในบาปวรรค

ข้อที่ 2 ข้อวิจยหาระ เป็นหลักการตีความที่ประกอบด้วยแนวทางการจำแนกอย่างละเอียด ทั้งในแง่คำศัพท์และความหมาย โดยเพิ่มข้อหาระอีก 5 ข้อข้างต้น คือ ปทะ ปุจฉา วิสัชชนา ปุพพาประ อนุคีติ อัสสาทะ อาทีนวะ นิสสรณะ ผละ อุปายะ อาณัตติ ดังเรื่องพราหมณ์ชื่อจูเฬกสาฏกที่สามารถสรุปเรื่องราวลงในแนวทางการจำแนกทั้ง 11 ดังภาพที่ 3 ต่อไปนี้

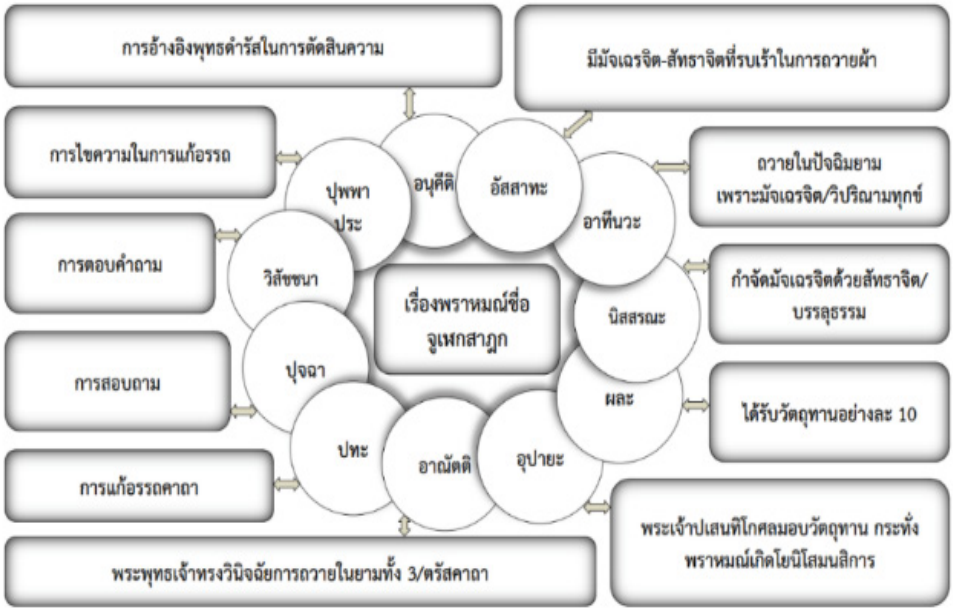

ภาพที่ 3 กรอบการตีความแบบเนตติปกรณ์ว่าด้วยวิจยหาระในเรื่องพราหมณ์ชื่อจูเฬกสาฎก

อภิปรายผล

1. การศึกษาแนวคิดและทฤษฎีศาสตร์แห่งการตีความทั่วไป ประเด็นแนวคิดและทฤษฎีศาสตร์แห่งการตีความที่น่าสนใจ คือ แนวคิดการตีความทางเทววิทยาของชไลเออร์มาเคอร์ ซึ่งในงานวิจัยของวีรชาติ นิ่มอนงค์ (2552: 79-80) มองว่า เป็นทฤษฎีตีความแบบโรแมนติก เพราะเป็นประเภทจินตนิยมที่ให้ความสำคัญแก่อารมณ์มากกว่าเหตุผลด้วยการเรียนรู้ไวยากรณ์ภาษาและวิถีชีวิตที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และจิตวิทยา (สมบัติ พรศิริเจริญพันธ์, 2559: 88) ดังที่โบวี (Bowie, 1998: 30; 90) อธิบายองค์ประกอบของทฤษฎีการตีความของชไลเออร์มาเคอร์ไว้ 2 ส่วน คือ 1) ไวยากรณ์ภาษาที่ต้องสื่อผ่านถ้อยคำและทุกถ้อยคำต้องสื่อความให้ถูกต้องตามบริบทที่ผู้แต่งต้องการสื่อ 2) จิตวิทยาในการเข้าใจปัจเจกภาพของผู้แต่งและพื้นฐานด้านเนื้อหา/รูปแบบที่สื่อออกมา แต่ก็มีทฤษฎีที่ตรงข้ามกับทฤษฎีของชไลเออร์มาเคอร์ นั่นคือ ทฤษฎีการตีความตัวบทเป็นสำคัญของกาดาเมอร์ (Ricoeur, 1998: 60-62) ซึ่งวีรชาติ นิ่มอนงค์, 2552: 80-84) มองทฤษฎีนี้ว่า เป็นการตีความแบบวิภาษวิธี เพราะเน้นปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ตีความกับ

ตัวบทเพื่อเข้าใจตัวตนที่แท้จริง เนื่องจากตัวบทสามารถตีความได้มากกว่าความตั้งใจของผู้แต่ง โดยเฉพาะตัวบทในทัศนะของทฤษฎีหลอมละลายขอบฟ้าแห่งความรู้ (Fusion of Horizon) ซึ่งแนวคิดของกาดาเมอร์นี้คณะผู้วิจัยเห็นว่า สอดคล้องกับกฎปฏิพัฒนาการของเฮเกิลที่มี 3 ขั้น คือ (1) ภาวะพื้นฐาน (2) ภาวะขัดแย้ง (3) ภาวะสังเคราะห์ ในขณะที่หลักวิภาษวิธีของกาดาเมอร์เองก็มี 3 ประการ คือ (1) หลักการเข้าใจ อันเกิดจากขอบฟ้าแห่งตัวบทและขอบฟ้าแห่งผู้อ่านตามทฤษฎีหลอมละลายขอบฟ้าแห่งความรู้ ซึ่งมีลักษณะเหมือนภาวะพื้นฐานของเฮเกิล (2) หลักการอธิบายความ การตีความหรือการแปลความมีลักษณะเหมือนภาวะขัดแย้ง 3) หลักการประยุกต์ใช้ที่มีลักษณะเหมือนภาวะสังเคราะห์ ซึ่งเกิดจากหลักการทั้งสองข้อมีปฏิกิริยาต่อกันแล้วเกิดหลักการใหม่ ด้วยเหตุนี้ ทฤษฎีของกาดาเมอร์นอกจากจะตรงข้ามกับทฤษฎีของชไลเออร์มาเคอร์แล้วยังเป็นแนวคิดอัตถิภาวนิยมดังที่ราชบัณฑิตยสถานกำหนดไว้ คือ การเข้าใจภาวะพื้นฐานของมนุษย์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของเคลมม์ (Klemm, 1986: 34-53) ที่มองว่า ทฤษฎีการตีความของกาดาเมอร์เน้นความเข้าใจเป็นอันดับแรก เพราะคำนึงถึงความหมายของตำราในเชิงบริบท การเข้าใจเชิงปฏิบัติ และการใช้เหตุผลของมนุษย์ ส่วนแนวคิดที่ประนีประนอมระหว่างทฤษฎีการตีความผู้แต่งเป็นสำคัญ (ชไลเออร์มาเคอร์) กับทฤษฎีการตีความตัวบทเป็นสำคัญ (กาดาเมอร์) คือ ทฤษฎีการตีความผู้อ่านเป็นสำคัญของริเคอร์ ซึ่งวีรชาติ นิ่มอนงค์ (2552: 92-99) มองว่าเป็นทฤษฎีเรื่องเล่าที่มีอุปมาอุปไมยทางเทววิทยาที่เน้นเชิงปรัชญา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม

สำหรับแนวคิดและทฤษฎีศาสตร์แห่งการตีความทางพุทธปรัชญาพบประเด็นที่สำคัญ คือ การตีความที่จำแนกเป็นแบบจำกัดความ แบบขยายความ แบบอธิบายความ และแบบวินิจฉัยความ ซึ่งเป็นแนวคิดที่ปรับจากการตีความแบบพุทธศาสนสุภาษิตของพระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) (2550: 37-44) หรือพระพรหมวชิรปัญญาจารย์ในปัจจุบัน แนวคิดนี้เป็นการตีความพุทธปรัชญาเถรวาทที่เน้นการอธิบายความพุทธพจน์ให้ตรงกับตัวบท สอดคล้องกับการตีความในคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถาที่อธิบายความด้วยการแต่งเป็นนิทานธรรม อย่างไรก็ตาม การตีความในพุทธปรัชญาจำแนกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มเถรวาทที่เน้นทฤษฎีอธิบายนิยม และกลุ่มมหายานที่เน้นทฤษฎีตีความนิยม ซึ่งธัมมปทัฏฐกถาเป็นคัมภีร์ในฝ่ายเถรวาท ดังนั้น จึงมีลักษณะเป็นทฤษฎีอธิบายนิยม แต่คณะผู้วิจัยเห็นว่า เมื่อวิเคราะห์การตีความในคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถาแล้ว ไม่ได้จำเพาะว่า ต้องเป็นทฤษฎีอธิบายนิยมหรือตีความนิยมอย่างใดอย่างหนึ่ง เพราะการตีความในคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถาจะเป็นลักษณะของทฤษฎีเหมารวม คือ การประยุกต์ใช้ทั้งอธิบายนิยมกับตีความนิยมเข้าด้วยกัน ทั้งนี้ เพื่อหาแนวคิดที่เป็นจุดร่วมในการตีความเรื่องนั้น ซึ่งคณะผู้วิจัยเห็นว่า ทฤษฎีการตีความซึ่งเป็นที่ยอมรับตรงกันทั้งฝ่ายเถรวาท (อธิบายนิยม) และมหายาน (ตีความนิยม) ก็คือ ทฤษฎีการตีความแบบกุศโลบายหรืออุปายโกศลวิธี ดังจะเห็นชัดในอุบายการสอนของ

พระพุทธเจ้าในคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถาของฝ่ายเถรวาท และในฝ่ายมหายานเองก็นำอุบายโกศลวิธีไปใช้ในการตีความของนิกายเซนดังที่ปรากฏในปริศนาธรรมที่เรียกว่า โกอาน ดังงานวิจัยของวีรชาติ นิ่มอนงค์ (2552: 140-141) ที่ระบุว่า การตีความเชิงพุทธมีลักษณะเป็นปฏิสัมพัทธนิยมหรือทฤษฎีบูรณาการ คือ การนำทฤษฎีเหมารวมไปบูรณาการเข้ากับทฤษฎีปิดกั้น (อธิบายนิยมและตีความนิยม) ดังปรากฏในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ความสัมพันธ์ระหว่างทฤษฎี 2 กับศาสตร์แห่งการตีความเชิงพุทธ

ทฤษฎี 2		ศาสตร์แห่งการตีความเชิงพุทธ
ก. ทฤษฎีปิดกั้น	1. อธิบายนิยม (เถรวาท)	ทฤษฎีบูรณาการ หรือปฏิสัมพัทธนิยม (ทั้งข้อ ก และ ข)
	2. ตีความนิยม (มหายาน)	
ข. ทฤษฎีเหมารวม (รวมข้อ 1 และ 2)		

หากวิเคราะห์ตามแนวคิดของวีรชาติ นิ่มอนงค์ จะเห็นว่า ทฤษฎีบูรณาการต้องเป็นทฤษฎีที่ยอมรับร่วมกันได้ทั้งฝ่ายเถรวาทและมหายาน ซึ่งคณะผู้วิจัยมองว่า ทฤษฎีดังกล่าวเป็นทฤษฎีการตีความแบบกุศโลบาย ซึ่งเป็นทฤษฎีเหมารวม (อธิบายนิยม+ตีความนิยม) และเมื่อฝ่ายเถรวาทหรือมหายานนำทฤษฎีเหมารวมนี้ (ทฤษฎีการตีความแบบกุศโลบาย) ไปประยุกต์ใช้เป็นการเฉพาะในฝ่ายของตนก็จะเรียกว่า ทฤษฎีบูรณาการ ซึ่งในฝ่ายเถรวาทจะเห็นการนำไปประยุกต์ใช้ตีความในคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถา

2. การพัฒนาศาสตร์แห่งการตีความเชิงปรัชญาในคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถา

จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีศาสตร์แห่งการตีความทั่วไปในทางตะวันตกและพุทธปรัชญาแล้วนำมาวิเคราะห์คัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถาพบประเด็นที่นำไปสู่การตีความคัมภีร์นี้ใน 2 แบบ ดังนี้

ประเด็นที่ 1 การตีความแบบพุทธภาษิต โดยพัฒนาบนฐานคิดการตีความพุทธศาสนสุภาษิตที่ปรากฏในคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถาด้วยแนวคิด 4 ประการ คือ (1) การจำกัดความ เป็นการตีความคาถาต้นเรื่อง (2) การขยายความ เป็นการขยายเนื้อหาให้เป็นรูปธรรมตามองค์ประกอบของเรื่องสั้น/นวนิยาย (3) การอธิบายความ เป็นการวิเคราะห์ท้องเรื่องด้วยการแก้อรรถ (4) วินิจฉัยความ เป็นการสรุปหลักคำสอนในท้องเรื่องด้วยการกล่าวเป็นคาถาและการตัดสินผลการกระทำของตัวละคร แนวคิดเหล่านี้เป็นการประยุกต์รูปแบบการตีความที่พระธรรมกิตติวงศ์ (ทอง

ดี สุรเตโช) (2550: 37-44) เสนอไว้ ผนวกกับทฤษฎีการตีความซึ่งวีรชาติ นิ่มอนงค์ (2558: 79-92; 143-162) จำแนกไว้ เช่น การตีความแบบนิทานเปรียบเทียบ รวมถึงทฤษฎีการอธิบายความของพุทธปรัชญาเถรวาท เช่น การตีความแบบกุศโลบาย การตีความแบบนิทานธรรม นอกจากนั้น ยังได้ประยุกต์เข้ากับทฤษฎีการตีความที่กีรติ บุญเจือ (2541: 7) จำแนกไว้ เช่น การตีความโดยอรรถหรือโวหาร การตีความตามหลักวรรณกรรม ด้วยเหตุนี้ จึงได้แนวคิดทั้ง 4 ที่สอดคล้องกับส่วนประกอบทั้ง 5 คือ อารัมภกถา วัตถุกถา คาถา เวยยากรณะ และสโมธาน ซึ่งปรากฏในทุกเรื่องในคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถา (สำเนียง เลื่อมใส, 2545: 336) การตีความแบบพุทธภาษิตนี้มีลักษณะคล้ายการอธิบายความพุทธศาสนสุภาษิตที่ใช้ในการเรียนวิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรมในระบบการศึกษาคณะสงฆ์ไทย และเป็นการตีความให้เข้าใจง่ายแบบบุคลาธิษฐาน เพราะประกอบด้วยองค์ประกอบของเรื่องสั้น/นวนิยายทั้ง 6 คือ แก่นเรื่อง โครงเรื่อง ตัวละคร บทสนทนา ฉากบรรยากาศ (ประคอง เจริญจิตรกรรม, 2556: 48-51; ธัญญา สังขพันธานนท์, 2539; 174) ดังปรากฏในเรื่องธัมมิกอุบาสกที่คณะผู้วิจัยได้วิเคราะห์เป็นตัวอย่าง

ประเด็นที่ 2 การตีความแบบเนตติปกรณ์ ซึ่งพัฒนาขึ้นจากคัมภีร์เนตติปกรณ์ที่ชื่อหารวิภังควาระ อันเป็นวิธีการขจัดความเห็นผิดเพื่อให้เข้าใจเจตนารมณ์ของผู้แสดงธรรมด้วยการแจกแจงตัวบทอย่างละเอียด โดยจำแนกเป็น 16 หาระ เช่น เทสนาหาระ วิจยหาระ ยุตติหาระ การตีความในข้อนี้มีลักษณะเป็นนามธรรมซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวีรชาติ นิ่มอนงค์ (2558: 79-92) ในการตีความตามตัวอักษร เพราะยึดความหมายของคำศัพท์ที่ปรากฏในคัมภีร์เนตติปกรณ์เพื่อเป็นแนวทางการตีความและเชื่อมโยงกับหลักธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับทฤษฎีการตีความเชิงศาสนาตามแนวคิดของกีรติ บุญเจือ (2541: 7) ที่ว่าด้วย (1) การตีความโดยพยัญชนะ คือ เป็นการตีความตามคัมภีร์ที่บันทึกไว้ (2) แนวคิดการตีความตามเหตุผล เพราะเรื่องราวในคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถาสามารถตีความเข้าได้กับหลักธรรมอย่างสมเหตุสมผล เช่น การตีความตามหลักเทสนาหาระและวิจยหาระพบว่า มีความสมเหตุสมผลกับหลักอริยสัจ 4 ดังที่สุภีร์ ทุมทอง และคณะ (2564: 90) กล่าวให้ทัศนะไว้ว่า เทสนาหาระเป็นหลักการที่ทำให้เข้าใจอริยสัจ 4 ที่ปรากฏอยู่ในพุทธพจน์โดยย่อ เพื่อป้องกันการอธิบายความที่คลาดเคลื่อน ส่วนวิจยหาระเป็นหลักการทำให้เข้าใจอริยสัจโดยละเอียด

3. การนำเสนอรูปแบบศาสตร์แห่งการตีความเชิงปรัชญาในคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถา

ประการที่ 1 การตีความคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถาแบบพุทธภาษิต จะเห็นประเด็นย่อย 4 ประการ คือ (1) รูปแบบการตีความที่มีลักษณะแบบหัวก้าวหน้าหรือเน้นการประยุกต์เพื่อเข้าใจสังคม เพราะมีองค์ประกอบของเรื่องสั้น/นวนิยาย เช่น โครงเรื่องที่มีทั้งตอนต้นเรื่อง กลางเรื่องและจบเรื่อง ซึ่งเชื่อมโยงเหตุการณ์ให้น่าติดตาม โดยเฉพาะการเดินเรื่องมีตัวละครเป็นตัวขับ

เคลื่อน 2 ลักษณะ คือ (1) ผู้กระทำหรือตัวละครเชิงรุก เช่น ตัวเอกของเรื่อง รวมถึงพระศาสดาที่สรุปความด้วยการตรัสคาถาประจำเรื่อง (2) ผู้ถูกกระทำหรือตัวละครเชิงรับ/ตัวรอง ตัวละครเหล่านี้เป็นลักษณะของนวนิยายสมัยใหม่ที่สะท้อนคุณธรรมในตัวละครและผู้อ่าน ดังที่ธัญญา สังขพันธานนท์ (2539: 174) ให้ทัศนะไว้ว่า ตัวละครในเรื่องสั้นและนวนิยายสมัยใหม่ส่วนใหญ่มีลักษณะความเป็นมนุษย์ที่เหมือนคนอ่าน ทั้งหน้าตา อุปนิสัย สถานภาพทางสังคม สิ่งเหล่านี้เรียกว่า แบบของคนที่สื่อออกมาเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจชีวิตและผู้คนรอบข้าง (2) การตีความบริบท ในท้องเรื่องจะพบบริบทของสังคมที่แสดงให้เห็นวิถีชีวิตของตัวละคร เช่น เรื่องธัมมิกอุบาสกสะท้อนมุมมองการใช้ชีวิตชาวบ้านที่ฝักใฝ่ในธรรมโดยอาราธนาพระสงฆ์มาแสดงธรรมที่บ้าน แนวคิดนี้สอดคล้องกับมุมมองของสมิทธิพล เนตรนิมิตร (2559: 41-49) ที่เห็นว่า คัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถาสะท้อนมุมมอง 12 ด้าน เช่น ด้านทัศนคติในการสร้างบารมี ด้านวิถีชีวิตของพระสงฆ์ ด้านคติชนวิทยา (3) การตีความที่มีฐานคิดแบบ DEED Concept ซึ่งเป็นการนำความรู้ที่อยู่ภายใน (Tacit Knowledge) คือ พระไตรปิฎก ให้แสดงออกมาเป็นความรู้ที่ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ในรูปวรรณคดีทางศาสนาเพื่อให้ผู้อ่านเกิดความสะเทือนอารมณ์และขัดเกลาจิตใจ ดังที่ศิราพร ณ ถลาง และปรียา หิรัญประดิษฐ์ (2538: 319) ให้ทัศนะว่า ธัมมปทัฏฐกถามีเนื้อหาถูกต้องตามความหมายของวรรณคดี เพราะเป็นผลงานที่แต่งดี มีศิลปะทั้งในแง่ของลายลักษณ์และมุขปาฐะ ทั้งยังให้คุณค่าทางอารมณ์และความรู้สึกต่อผู้อ่าน สอดคล้องกับแนวคิดของสนิท ตั้งทวี (2527: 85) ที่มองว่าธัมมปทัฏฐกถาเป็นวรรณคดีบาลีและวรรณคดีศาสนาที่มีเนื้อหาเพื่อกล่อมเกลาจิตใจในทางที่ดี (4) การตีความแบบบุคลาธิษฐาน โดยมีคาถาที่เป็นเนื้อหาหลักแล้วตีความเป็นนิทานธรรมเพื่ออธิบายคำสอนในพระไตรปิฎกให้ชัดเจนแบบบุคลาธิษฐาน

ประการที่ 2 การตีความคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถาแบบเนตติปกรณ์พบประเด็นย่อย 4 ประการ คือ (1) การตีความแบบอนุรักษนิยมหรือเน้นการรักษาไว้เพื่อให้สังคมเข้าใจ เป็นการตีความตามจารีตดั้งเดิมที่เน้นตามครรลองทางศาสนา ใจความหลักของเรื่องที่ประพันธ์จึงเป็นไปตามวรรคในคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถาเพื่อรักษาปริยัติศาสนา คือ การศึกษาคำสอนเดิมที่เรียกว่าพระสัทธรรม อันเป็นลักษณะเหมือนคัมภีร์เนตติปกรณ์ที่ถือเป็นปริยัติศาสนาประการหนึ่ง ดังที่สุชญา ศิริธัญภร (2557: 145) ระบุว่า เนตติปกรณ์จัดเป็นปริยัติศาสนา ดังนั้น การตีความคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถาของพระพุทธโฆษะก็เพื่อคงไว้ซึ่งปริยัติศาสนาให้มากที่สุด (2) การตีความที่เน้นตัวบท เป็นการตีความตามตัวหนังสือที่ปรากฏในคัมภีร์เนตติปกรณ์เป็นหลัก ไม่มีเนื้อหาที่เป็นตัวละคร (3) การตีความที่มีฐานคิดแบบอริยสัจ ประเด็นนี้เป็นการสรุปใจความสำคัญในข้อเทสนาหาระและวิจยหาระที่มีหลักสำคัญ 6 ข้อ เช่น อัสสาทะ อาทีนวะ นิสสรณะ ประเด็นความแตกต่างกันระหว่างข้อเทสนาหาระกับวิจยหาระ ก็คือ ความละเอียดในการแจกแจงหลักธรรม โดยที่ข้อวิจย

หาระจะชี้แจงอย่างละเอียดกว่าข้อเทสนาหาระ (4) การตีความแบบธรรมาธิษฐาน โดยมีคาถาอันเป็นการตีความโดยเน้นหลักธรรมเป็นสำคัญ แนวคิดนี้สังเกตได้จากการตีความในหารวิภังควาระใน 2 ข้อ คือ ข้อเทสนาหาระและข้อวิจยหาระ โดยมีหลักสำคัญ 3 ประการ คือ อัสสาทะ อาทีนวะ และนิสสรณะ ซึ่งคณะผู้วิจัยเรียกว่า กรอบของคุณ-โทษ-หลุดพ้น (อัสสาทะ-อาทีนวะ-นิสสรณะ) โดยเฉพาะข้อนิสสรณะที่สงเคราะห์เข้าได้ในนิโรธสัจและเป็นข้อที่ส่งเสริมอุคฆฏิตัญญูบุคคล

องค์ความรู้จากงานวิจัย

จากการศึกษาศาสตร์แห่งการตีความในคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถาพบองค์ความรู้ ดังนี้

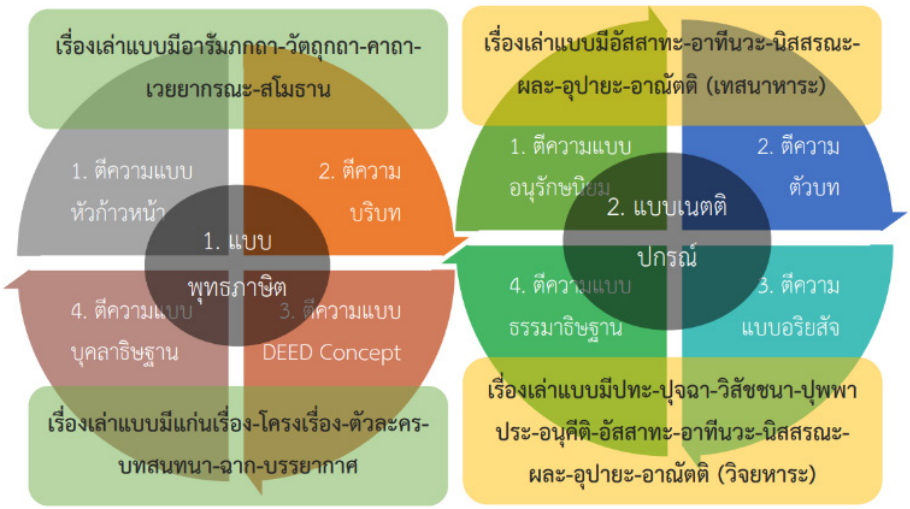

ภาพที่ 4 รูปแบบศาสตร์แห่งการตีความเชิงปรัชญาในคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถา

จากภาพข้างต้น จะเห็นว่า ศาสตร์แห่งการตีความเชิงปรัชญาในคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถามี 2 รูปแบบ คือ 1) แบบพุทธภาษิต เป็นการตีความแบบหัวก้าวหน้าที่มีองค์ประกอบของเรื่องสั้น/นวนิยาย เป็นการตีความให้เห็นบริบทของสังคม มีฐานคิดแบบ DEED Concept และตีความเชิงบุคลาธิษฐาน เพราะเป็นเรื่องเล่าที่มีลักษณะของอารัมภกถา วัตถุกถา คาถา เวยยากรณะและสโมธาน ซึ่งสัมพันธ์กับองค์ประกอบของเรื่องสั้น/นวนิยายทั้ง 6 คือ แก่นเรื่อง โครงเรื่อง ตัวละคร บทสนทนา ฉาก บรรยากาศ 2) แบบเนตติปกรณ์ เป็นการตีความแบบอนุรักษนิยมเพื่อรักษาข้อความเดิมของคัมภีร์จึงเป็นการตีความตัวบทให้ชัดเจน โดยสามารถพิสูจน์ให้เห็นความสมเหตุสมผลตามหลักอริยสัจ 4 โดยเป็นรูปแบบการตีความเชิงธรรมาธิษฐานที่เป็นนามธรรม

สรุป

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีศาสตร์แห่งการตีความทั่วไป รวมถึงการพัฒนาและนำเสนอรูปแบบศาสตร์แห่งการตีความเชิงปรัชญาในคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถา จากผลการวิจัยพบว่า 1. แนวคิดการตีความทางตะวันตกแบ่งเป็นแนวคิดทางเทววิทยา ทางปรัชญาสังคม และทางอัตถิภาวนิยม ส่วนทฤษฎีการตีความทางตะวันตกแบ่งเป็นการตีความทางศาสนาและการตีความสากล ขณะที่การตีความในพุทธปรัชญาฝ่ายเถรวาทแบ่งเป็นแบบจำกัดความ แบบขยายความ แบบอธิบายความ และแบบวินิจฉัยความ ส่วนทฤษฎีการตีความในพุทธปรัชญาเป็นลักษณะปฏิสัมพัทธนิยม 2. การพัฒนาศาสตร์แห่งการตีความเชิงปรัชญาพบแนวคิดหลัก คือ 1) การตีความแบบพุทธภาษิต ดังปรากฏในเรื่องธัมมิกอุบาสกที่มีแนวคิดแบบการจำกัดความ การขยายความ การอธิบายความ และการวินิจฉัยความ 2) การตีความแบบเนตติปกรณ์ตามหลักหาระ 16 ดังปรากฏในเรื่องพราหมณ์ชื่อจูเฬกสาฎกที่ทำให้เห็นเรื่องราวอย่างละเอียด 3. การนำเสนอรูปแบบศาสตร์แห่งการตีความเชิงปรัชญา คณะผู้วิจัยพบแนวคิดสำคัญ คือ 1) การตีความแบบพุทธภาษิต ซึ่งมีฐานคิดแบบ DEED Concept เช่น เรื่องธัมมิกอุบาสกที่พบความสัมพันธ์กับส่วนประกอบของเรื่อง คือ (1) บทนำ เป็นแนวคิดการจำกัดความ (2) เนื้อเรื่อง เป็นแนวคิดขยายความ (3) บทสรุป เป็นแนวคิดอธิบายความ และวินิจฉัยความ 2) การตีความแบบเนตติปกรณ์ เป็นการจำแนกตามหลักหาระ 16 ที่ตีความร่วมกับเรื่องพราหมณ์ชื่อจูเฬกสาฎก

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายมีดังนี้ 1) ด้านการบริหารการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยสามารถใช้ผลงานวิจัยนี้เป็นคู่มือประกอบการเรียน 2) ด้านการบริหารหลักสูตรในระดับอุดมศึกษา สามารถนำแนวคิดงานวิจัยนี้ไปปรับปรุงรายวิชาเกี่ยวกับคัมภีร์พระพุทธศาสนาหรือการตีความเชิงพุทธปรัชญา 3) ด้านการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนา สามารถนำงานวิจัยไปต่อยอดและทำความเข้าใจคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาให้มากยิ่งขึ้น

ส่วนข้อเสนอแนะสำหรับผู้ปฏิบัติมีดังนี้ 1) เป็นแนวทางของครูสอนภาษาบาลีในการจัดการเรียนการสอน โดยสามารถนำผลการวิจัยนี้ไปปรับใช้ในหลักสูตรการศึกษา 2) เป็นแนวทางในระดับอุดมศึกษา เช่น วิชาธรรมบทศึกษา อรรถกถาวิเคราะห์ ศาสตร์การตีความตามแนวพุทธศาสน์ 3) เป็นตัวอย่างงานวิจัยด้านการตีความเชิงพุทธและการวิเคราะห์คัมภีร์ที่สามารถต่อยอดการตีความคัมภีร์หรือคำสอน

ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัยต่อไปมีดังนี้ 1) ด้านการศึกษาคัมภีร์ในเชิงปรัชญา ผลวิจัยที่เกิดขึ้นสามารถนำไปเทียบเคียงกับการศึกษาคัมภีร์อื่นในลักษณะเดียวกันได้ เช่น การตี

ความคัมภีร์มังคลัตถทีปนี 2) ด้านการตีความเชิงศาสนา โดยศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับหลักคำสอนหรือคัมภีร์สำคัญ เช่น การตีความคำสอนในตำนานมูลศาสนา 3) ด้านการตีความเชิงพุทธเถรวาท เช่น การตีความปัญญาสชาดกหรือชาดกนอกนิบาต

บรรณานุกรม

กีรติ บุญเจือ. (2541). **ศาสนศาสตร์เบื้องต้น.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: บริษัทไทยวัฒนาพานิชจำกัด.

เกศนี นุชทองม่วง. (2556). อรรถกถาธรรมบท: การศึกษาในฐานะวรรณกรรมคำสอน. **วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

คนึงนิตย์ จันทบุตร. (2543). แนวคิดทิศทางการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย. **รายงานการวิจัย.** กรุงเทพมหานคร: ศูนย์พุทธศาสน์ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธัญญา สังขพันธานนท์. (2539). **วรรณกรรมวิจารณ์.** ปทุมธานี: นาคร.

ประคอง เจริญจิตรกรรม. (2556). **หลักการเขียนวิจารณ์วรรณกรรม.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พนารัตน์ จันทร์สิทธิเวช. (2559). การศึกษาวิเคราะห์การตีความหลักธรรมของเชอเกียม ตรุปะ. **ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2550). **การตีความพุทธศาสนสุภาษิต.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เลี่ยงเชียง.

พระประยูร จีนา. (2546). **การแนะแนวของพระพุทธเจ้าในอรรถกถาธรรมบท.** เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

พระมหาสาคร วรธมฺโมภาโส. (2560). การศึกษาเชิงวิเคราะห์กฎแห่งกรรมที่ปรากฏในอรรถกถาธรรมบท. **วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา.** 8 (2), 11-23.

พระมหาสิทธิทัศน์ สนเทียนวัด และเปรมวิทย์ วิวัฒนเศรษฐ์. (2564). วิธีการนำเสนอเนื้อหาธรรมบทในพระธัมมปทัฏฐกถาแปล. **วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ.** 6 (2), 255-268.

พระมหาอุดร เกตุทอง. (2547). การศึกษาวิเคราะห์อุปมาอุปไมยในพระธรรมบท. **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2532). **พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊พ.

วีรชาติ นิ่มอนงค์. (2552). การศึกษาวิเคราะห์ทฤษฎีอรรถปริวรรตศาสตร์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท. **รายงานการวิจัย**. พระนครศรีอยุธยา: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วีรชาติ นิ่มอนงค์. (2558). เฮอร์เมนูติกส์: ศาสตร์แห่งความเข้าใจ (ตีความ) ของพระพุทธปรัชญา (ศาสนา) เถรวาทและมหายานเชิงเปรียบเทียบ. **วารสารมหาจุฬาวิชาการ.** 2 (1), 79-92.

ศิราพร ณ ถลาง และปรียา หิรัญประดิษฐ์. (2538). **หน่วยที่ 13 วรรณคดีไทย. ใน เอกสารการสอนชุดวิชาไทยศึกษา สาขาวิชาศิลปศาสตร์ เล่มที่ 2**. พิมพ์ครั้งที่ 3. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

สนิท ตั้งทวี. (2527). **วรรณคดีและวรรณกรรมศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์.

สมบัติ พรศิริเจริญพันธ์. (2559). **เฮอร์เมนูติกส์: ศาสตร์แห่งการตีความและศิลปะแห่งการเข้าใจ.** นนทบุรี: โรงพิมพ์วัชรินทร์ พี.พี.

สมิทธิพล เนตรนิมิตร. (2559). อรรถกถาธรรมบทในสังคมไทย. **วารสารมหาจุฬาวิชาการ.** 3 (1), 36-51.

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ เล่มที่ 39. (ม.ป.ป.). **เรื่องที่ 1 การศึกษาของสงฆ์: การศึกษาและการสอบพระปริยัติธรรม.** สืบค้นเมื่อ 11 มกราคม 2562, จาก https://www.saranukromthai.or.th/sub/book/book.php?-book=39&chap=1&page=t39-1-infodetail02.html

สำเนียง เลื่อมใส. (2545). ไขความอรรถกถาธรรมบท. **วารสารดำรงวิชาการ.** 1 (1), 331-349).

สุชญา ศิริธัญภร. (2557). วิจารณ์สดุดีคัมภีร์เนตติปกรณ์. **วารสารมหาจุฬาวิชาการ.** 1 (2), 143-155.

สุภีร์ ทุมทอง พระเทพสุวรรณเมธี และพระมหาวัฒนา ปญญาปทีโป. (2564). การศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการอธิบายพระพุทธพจน์ตามแนวเนตติปกรณ์สำหรับนิสิตบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม. **วารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์.** 7 (1), 78-94.

อภิญวัฒน์ โพธิ์สาน. (2561). แนวคิดคู่ตรงข้ามในยมกวรรคแห่งอรรถกถาธรรมบท. **วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์**. 5 (3), 593-616.

Bowie, A. trans. & ed. (1998). **Schleiermacher: Hermeneutics and Criticism and Other Writings.** Cambridge: Cambridge University Press.

Klemm, D. E. (1986). Hermeneutical Enquiry, Vol. I. Atlanta: Scholar Press.

Scott, J. (1990). **A Matter of Record: Documentary Sources in Social Research**. Cambridge: Polity Press.

Seebohm, T. M. (2004). **Hermeneutics: Method and Methodology.** Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.